

תכנית פר"ח – פעימה שנייה

אל: המחנכות והמחנכים להיסטוריה בחמ"ד
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

בשנה"ל תש"ף התחלנו לשלב בלימודי היסטוריה בחמ"ד את תכנית פר"ח בתהליך של פעימות. במסגרת הפעימה הראשונה של התכנית, נבחרו שלושה נושאים מתוך תכנית הלימודים בהיסטוריה חמ"ד הנלמדים בכיתה י"א: מלחמת העצמאות שלב א', העלייה מברית המועצות בשנות ה-70 והעלייה מאתיופיה.

אני שמחה להשיק במסמך זה את הפעימה השנייה שבמסגרתה נכלל אחד הנושאים המשמעותיים והרלוונטיים ביותר בלימודי היסטוריה בחמ"ד והוא – הפועל המזרחי.

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בתכנית פר"ח עובר מוקד הלמידה מהחומר ההיסטוריוגרפי המקובל ומהישענות על המורה כמקור הידע אל למידה עצמאית המבוססת על יצירות בתחום השירה והמדיום הקולנועי. מקריאה או צפייה בטקסטים אלו ומניתוחם רוכשים התלמידים את בסיס הידע הנדרש בנושאים שנבחרו.

תפיסה זו מקדמת גם את ההזדהות הרגשית של התלמידים עם חומרי הלימוד השונים, מקדמת את החוויה, העניין והסקרנות וכמובן מאפשרת סקירה והכרות עם הידע ההיסטורי הנדרש בצורה מיטבית ומקורית.

יחידת-הוראה זו עוסקת בתקופה שבה אין בנמצא סרטונים רבים שיכולים לשמש כמקורות מידע, ולכן הלמידה העצמאית ביחידה זו מתבססת על טקסטים חזותיים מסוגים שונים, כדוגמת סרטונים, כרזות, מפות, כמו גם שירים ועוד. לנוחותכם - התשובות למטלות השונות המופיעות בחוליות כתובות בצבע אדום.

יחידת ההוראה שלפניכם מורכבת מארבע חוליות המפורטות להלן:
חוליה ראשונה: היישוב היהודי בארץ בתקופת הקמת הפועל המזרחי
חוליה שנייה: הקמת הפועל המזרחי
חוליה שלישית: מנהיגים ואידיאולוגיה
חוליה רביעית: מהלכה למעשה- יישום עקרונות הפועל המזרחי לאורך השנים

בהצלחה רבה!

נלה

יחידת לימוד: הפועל המזרחי¹

יחידת-ההוראה לא עברה עריכה לשונית והיא מיועדת לצרכים פנימיים בלבד.

אין לעשות כל שימוש מסחרי בתכני מסמך זה ללא קבלת אישור בכתב מהמפמ"ר בלהה גליקסברג.

תשפ"א, 2021

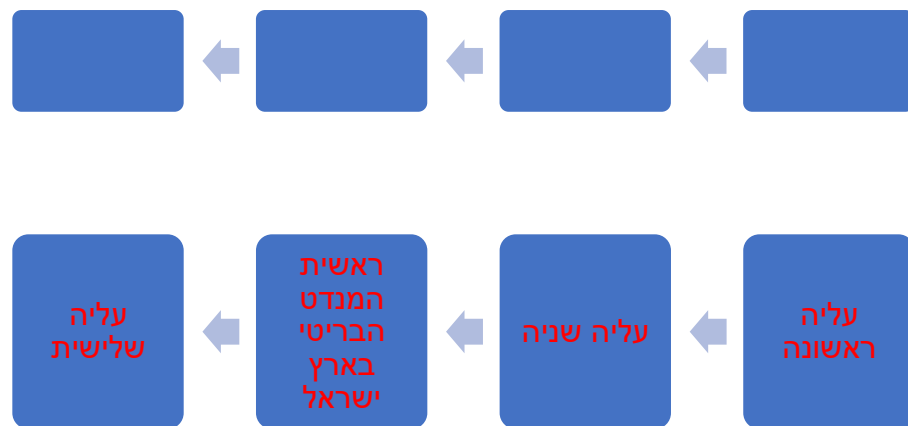
¹ יחידת ההוראה מתבססת על הספר 'השיבה לציון', עמודים 164-178, 188-189, 190, 191-192, 198.

חוליה ראשונה: היישוב היהודי בארץ בתקופת הקמת הפועל המזרחי

רקע:

עם סיום מלחמת העולם הראשונה ותחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל, החל גל חדש של עולים שנקרא - עליה שלישית ("עליית החלוצים") - 1919-1923.

לפניך ציר זמן. שבץ את האירועים שהוזכרו על ציר הזמן:

כבר בתנ"ך מופיע המושג "חלוץ".

"וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוֹץ אֶת הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוּ אֶת אִיבֵיּוֹ מִפְּנֵי"

(במדבר לב כא)

"ויאמרו (ויאמר), אל-הָעָם, עָבְרוּ, וְסָבוּ אֶת-הָעִיר; וְהַחְלוֹץ--יַעֲבֹר, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'"

(יהושע ו ז)

מהי המשמעות של המושג חלוץ על פי המקורות בתנ"ך?

הולך ראשון לפני כולם / מוביל את המחנה / פורץ דרך.

מינהל החינוך הדתי הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

לפניך קטע שנכתב ע"י זאב ז'בוטינסקי שהיה חלוץ בתקופת העלייה השלישית (1919-1923):

לפניך קטע שנכתב ע"י חלוץ מתקופת העלייה השלישית 1919-1923 בו הוא כותב מיהו חלוץ לדעתו:

"אף פעם לא אשכח את תשובתו... באותו חדר קטן, בקיץ 1916, גולל בפני את הרעיון הפשוט והנשגב של ה"חלוציות"....
חלוץ פירושו "צועד בראש", אמרתי.
– באיזה מובן? פועלים?... לא, זהו מושג הרבה יותר רחב. כמובן, דרושים גם פועלים, ואולם לא זהו המובן של המילה "חלוץ".
לנו יהיו אנשים המוכנים "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל. ל"פועל" יש האינטרסים הפועליים שלו, לרופא למהנדס ולכל השאר יש הרגלים משלהם, אם אפשר לומר כך. אולם אנו צריכים להקים דור, שלא יהיו לו אינטרסים ולא יהיו לו הרגלים. מטיל ברזל סתם. גמיש- אבל ברזל. מתכת, שאפשר לחשל ממנה כל מה שיש צורך בו בשביל המכונה הלאומית. חסר גלגל? – אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל תנופה? קחו אותי. צריך לחפור אדמה? אני חופר. צריך לירות? אני חייל. משטרה? רופא? עורכי דין? מורים? שואבי מים? בבקשה, אני עושה את הכל. אין לי פרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני- האידאיה הטהורה של שירות, מוכן לכל, אינני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציווי אחד: לבנות....
אין בני אדם כאלה, – אמרתי....
יהיו....
שוב טעיתי והוא צדק. הראשון מבני אדם אלה ישב לפני. הוא בעצמו היה כזה: עורך דין, חייל, פועל במשק חקלאי. אפילו לתל-חי בא לחפש עבודת-אדמה, מצא שם את מותו מכדור של רובה, אמר "אין דבר", ומת כבן אלמוות....
(זאב ז'בוטינסקי מספר על יוסף טרומפלדור)

ענה על השאלות הבאות:

על פי הקטע, **הצג** מה לדעתך מאפיין את העלייה הנקראת "עליית החלוצים".

אנשים המוכנים לעשות כל מה שנדרש עבור בניין הארץ.

על פי הקטע, **הצג** מיהו החלוץ לדעת ז'בוטינסקי?

אדם המוכן "לכל", לכל מה שתדרוש ארץ ישראל.

צפה בסרטון-

<https://www.youtube.com/watch?v=NL4z3IOIP-U> במגדל

הסבר כיצד החלוציות באה לידי ביטוי בחייו של טרומפלדור על פי שני רכיבים מהסרטון.

-עבודת האדמה למען הפרחת שממת הארץ - רואים את טרומפלדור חורש באדמות מגדל.

-שיתופיות וקומונה וויתור על הפרטי למען הכלל - טרומפלדור פועל למען הקמת קומונות

וחברות שיתופיות (על פי הקריינות).

הצג מהי דעתך על הגדרת החלוץ על פי ז'בוטינסקי?

מאפייני העולים בעלייה השלישית:

- ארצות המוצא: מזרח אירופה.
- סוג העולים: צעירים, רווקים, חילוניים.
- אידאולוגיה: בעלי אידאולוגיה סוציאליסטית (השקפת עולם חברתית של שיתוף ושוויון) הרוצים להמשיך את הקמת הבניין הלאומי על בסיס של שוויון-חברתי והגשמת הערכים החברתיים של הקומוניזם מרוסיה.

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בתוך עולי העלייה השלישית הייתה קבוצת קטנה יחסית, של **צעירים דתיים**.
אנו נתמקד ביחידת-הוראה זו רק בקבוצת העולים הדתיים שעלו בעלייה השלישית.
עם הגעתם לארץ של צעירים אלו, הם פוגשים יישוב יהודי המונה כ-50 אלף יהודים שניתן לחלק אותו למספר גושים (קבוצות) לפי הרעיונות ואורח החיים של כל גוש (קבוצה).

הגושים ביישוב היהודי:

היישוב היהודי בארץ בתקופת המנדט הבריטי היה מחולק מבחינה אידיאולוגית לארבעה גושים (קבוצות):

הגוש הפועלי, הגוש האזרחי, הגוש הדתי והגוש העדתי.

לפניך כרזות תעמולת בחירות של קבוצות שונות מתוך הגושים שהיו ביישוב היהודי בארץ בראשית המנדט הבריטי. התבונן בהן והשלם את הטבלה:

- ציין לגבי כל אחת מהכרזות את שם הגוש שהכרזה מייצגת.
- הצג את המסר המרכזי העולה מכל כרזה לגבי אופיו הרצוי של היישוב היהודי בארץ בעיני הגוש שהכרזה מייצגת.
- מה לדעתך מאפיין כל אחד מהגושים? הסבר בעזרת שני רכיבים מן הכרזה.

הכרזה	הגוש אליו שייכת הכרזה	המסר המרכזי של הכרזה	המאפיין את הגוש עפ"י רכיבים מהכרזה
	הגוש הפועלי	בניין ארץ ישראל ע"י עבודת אדמה	רכיב 1: טרקטור סולל במרכז התמונה רכיב 2: כיתוב-נסלול עד תום.

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

רכיב 1 : צבע אדום - צבע הקומוניזם. רכיב 2 : תמונות של חיטה, פטיש ועוגן.	קיום חיי שיתוף ושוויון כמו הקומוניזם	הגוש הפועלי	
רכיב 1 : תרשים- מראה כי 46% מהעולים נקלטו בערים רכיב 2 : הכיתוב - חזק את כוח היצירה החופשית הקולטת את העלייה.	הגוש האזרחי הוא המרכזי והחשוב בבניית הארץ- מהווה את הגוש העיקרי הקולט את העלייה	הגוש האזרחי	
רכיב 1 : מנורה רכיב 2 : כיתוב- נשמור על מאור היהדות.	הפצת התורה	הגוש הדתי	

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

רכיב 1 : הכיתוב - דת ללא כפיה, כלכלה ללא אפליה. רכיב 2 : תמונה של מפעל וחומות ירושלים המשולבים אחד בשני.	דת בלי כפיה דתית המשלבת כלכלה חופשית	הגוש הדת	
רכיב 1 : הכיתוב - הצביעו לרשימת התאחדות התימנים רכיב 2 : התימנים מחזיקים יחד את האות -ל- של המפלגה	העדה התימנית צריכה לשמור על ייחודיותה ולהתאחד יחד	הגוש העדתי	

לסיכום:

לפני קום המדינה, היישוב בארץ היה מחולק לארבעה גושים :

1. הגוש הפועלי – אנשי הקיבוצים, פועלים. הם האמינו בעבודה חקלאית, שיתוף ושוויון. בעלי אידיאולוגיה חילונית (דוד בן גוריון).
2. הגוש האזרחי – גרו בערים, מעמד בינוני. הם האמינו שהדרך הנכונה לבניין הארץ היא ע"י הון עצמי ולא בדרך של שיתוף ושוויון (ז'בוטינסקי).
3. הגוש העדתי – מפלגות עדתיות שהוקמו כדי לקדם את האינטרסים של בני העדה אותה הם מייצגים. הם כללו את : התאחדות הספרדים, יוצאי תימן, בוכרה, גרוזיה ועוד.
4. הגוש הדתי – ייצג את שומרי המצוות ביישוב היהודי. הוא שאף שהיישוב היהודי ייבנה על יסודות התורה ושהמדינה תהיה מדינה יהודית באופייה כחלק מגאולת ישראל.

מינהל החינוך הדתי הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

ביחידת-הוראה זו נכיר את הקבוצות שהרכיבו את הציונות הדתית.

קבוצה ראשונה:

המפלגה הדתית הוותיקה בישוב היהודי הייתה תנועת המזרחי שהוקמה ע"י הרב ריינס בשנת 1902.

עם תחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל עבר המרכז של התנועה מאירופה לירושלים.

המפלגה עסקה בחינוך דתי, תרבות תורנית ואופי דתי למדינה (כמו הקמת בית מדרש למורים ומורות דתיים ב- 1924 ועוד).

על פי הכרזות:

- מפלגת המזרחי עודדה את צורת החיים הקפיטליסטית - מגורים בעיר וכלכלה חופשית.
- הערכים המרכזיים של התנועה הם - תורה וחינוך דתי ("להעביר הלאה את מאור היהדות").

מתוך 'היסטוריה על הבוקר' – קטע העשרה:

היסטוריה על הבוקר:
י' באלול

**מלידא לעמק יזרעאל
(הרב ריינס)**

רוחה של צפת, שממנה הגיע אביו לליטא לאחר שבני משפחתו נספו בה ברעידת האדמה הגדולה; ממלכת התורה בליטא, שהייתה באותם ימים בשיא כוחה; וגם רוחות ההשכלה, שממנה למד לקחת את החיוב ואת המועיל ולהתרחק מהפסול והאסור. כל אלו, עיצבו את אופיו של הרב יעקב ריינס, שנולד בשנת 1840. תלמיד חכם עצום, מקורי בחדשנותו, מעצב שיטות לימוד חדשות ומורכבות. נודע לדורות בשתי בשורות שאותן הביא לדורו. הראשונה: ישיבה ראשונה מסוגה, ששילבה לימודי קודש וחול. הישיבה נכשלה בתחילה, אך לאחר מכן פרחה ושגשגה בעיר לידא, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה. השנייה: הקמתה מחדש של תנועת "המזרחי" (לאחר הניסיון הראשון שנעשה בסוף המאה הי"ט בידי הרב שמואל מזהליבר) – ראשיתה של הציונות הדתית הממוסדת. הרב ריינס הקים את התנועה והנהיג אותה, תוך שהוא כורת ברית היסטורית עם הרצל ועם הציונות החילונית. ביסס בספרים ובמאמרים רבים את האידאולוגיה שלה, ולא נרתע ממתקפות רבות על שיטתו, מימין ומשמאל. נפטר בי' באלול תרע"ה (20.8.1915). לימים, נקרא המושב הראשון של "הפועל המזרחי" שבעמק יזרעאל על שמו – "שדה יעקב".

חמ"ד
בית הידע במשפחה
הפיקוח על הוראת היסטוריה בחמ"ד

המכללה האקדמית לחינוך
מכללת אורות ישראל
מיסודו של מכללת מורשת יעקב וחובות מכללת אורות ישראל ארץ הקודש

החלוצים הדתיים שעלו בעליה השלישית יצרו קבוצה דתית-ציונית נוספת: "הפועל המזרחי".
עליה נלמד בשיעורים הבאים.

חוליה שנייה: הקמת הפועל המזרחי - 1922

בעלייה השלישית עלו לארץ גם צעירים דתיים (יחד עם החלוצים החילונים-הסוציאליסטים).

לפניך שלושה מקורות:

סרטון - המרד הקדוש וקשיי החלוצים הדתיים – סיפורה של חלוצה²

יומן - זכרונותיו של גריידי

פרוטוקול - של ועידת הייסוד של הפועל המזרחי

בחר בשניים מן המקורות לעיל והשלם את הטבלה הבאה:

המקור	הקושי של החלוצים	הפתרון שהעלו
סרטון	1. הפועלים לא קיבלו אותם ולא את הקפדתם על הדת 2. היהודים הדתיים בערים היו בורגנים וזה לא התאים לתפיסת עולמם הסוציאליסטית של החלוצים	לא מופיע פתרון
יומן	אין ארגון הפועל להגשמתן של שאיפות הפועל הדתי.	יש צורך חיוני בהקמת מועדון, שבו אפשר יהיה לרכז את כל הפעולות הארגוניות והתרבותיות בשבילנו... ושבנו גם נקיים מטבח פועלים מיוחד בשביל חברינו.
פרוטוקול	הפועל הדתי סבל וסובל עוד כעת יותר מכל הפועלים בארץ משני נימוקים חשובים: (א) מפני חוסר הארגון שידרוש בשמו. (ב) משום דתיותו.	הקמת התנועה

² מתוך תכנית באר

הצג והסבר אילו מניעים עולים מתוך המקורות הללו שדחפו את העולים להקמת הארגון החדש?

מניע ארגוני- מעשי להקמת הארגון החדש 'הפועל המזרחי' כפי שהופיע בפרוטוקול הועידה :

היעדרו של ארגון שידאג לצרכיו של הפועל הדתי.

מניע רעיוני להקמת הארגון החדש 'הפועל המזרחי' כפי שעלה מיומנו של נתן גריידי או מסרטון החלוצה :

הרצון להגשים את הרעיונות של הפועל הדתי.

כשעלו החלוצים הדתיים לארץ, כבר היו קיימים שני ארגונים העוסקים בבניין הארץ :

ההסתדרות הכללית וארגון המזרחי.

מדוע לא פנו החלוצים הדתיים לארגונים אלה כדי שיסייעו להם ובחרו להקים ארגון חדש ?

כדי לענות על שאלה זו יש להכיר את האידיאולוגיה המרכזית של כל אחד מהארגונים שהיו קיימים, ולבדוק האם יכלו החלוצים הדתיים להצטרף לארגונים אלה ולא להקים ארגון חדש.

1. הסתדרות העובדים הכללית:

"ההסתדרות הכללית מאגדת את כל העובדים החיים על יגיעם מבלי לנצל עבודת זולתם, לשם סידור כל העניינים היישוביים, הכלכליים והתרבותיים של המעמד העובד בארץ לבניין חברת העבודה העברית בארץ ישראל" (מתוך החלטות ועידת היסוד של ההסתדרות 1920).

- על פי הקטע, ציין מה היה הערך המרכזי של הסתדרות הכללית?

עבודת אדמה ועבודה עברית בארץ ישראל

2. ארגון המזרחי :

"קומו כאיש אחד והתאגדו כלכם תחת דגל הסתדרות ה"מזרחי". זו ההסתדרות, השואפת לחזק התורה ותחיית ארץ ישראל, עם ישראל ושפת ישראל באמת ובתמים ; זו ההסתדרות, שהרימה את דגל התורה והמצווה ולקחה חבל בכל עבודות בנין ארץ ישראל, שהביאונו בעזרת ה' עד כה, עד כי נוכל והאפשרות תהיה בידנו לעבוד בשביל עמנו ודתנו בארצות פזורנו וארץ אבותינו". (קול הקורא המזרחי)

- על פי הקטע, ציין מה היה הערך המרכזי של ארגון המזרחי?

חיזוק התורה בארץ ישראל.

לסיכום -

להקמת התנועה היו שני מניעים מרכזיים:

מניע ארגוני-מעשי - מפלגת הפועל המזרחי הוקמה מתוך דאגה לפועלים הדתיים. כאשר הם עלו לארץ בזמן העלייה השלישית, לא היה מי שידאג לצרכיהם הדתיים (מטבח כשר, מקום לינה מתאים לפועל הדתי, מועדון תרבות ברוח היהדות, סידור מקומות עבודה בימות החול בלבד ועוד).

מצד אחד הם לא קיבלו תמיכה וסיוע מהסתדרות העובדים החילונית, שאומנם הייתה סוציאליסטית, אך מנוכרת לדת. המטבחים בקיבוצים ובמושבות היו לא כשרים.

מצד שני, הם גם לא קיבלו סיוע מתנועת "המזרחי" שאומנם הייתה דתית, אך לא הייתה סוציאליסטית אלא עירונית-קפיטליסטית.

מניע רעיוני - כדי לממש באופן מלא את האידאולוגיה של תורה ועבודה וכדי להקים מוסדות וישובים לאור האידאולוגיה של תורה ועבודה (חברה הנשענת על ערכים של שוויון וצדק סוציאלי, המעוגנים בתורת ישראל, תהיה טובה יותר מן החברה הגלותית).

המניעים הללו הביאו את הפועלים הדתיים להקים תנועה חדשה - הפועל המזרחי.

בחול המועד פסח בשנת תרפ"ב (1922) התכנסו הפועלים הדתיים להקמת תנועה חדשה - הפועל המזרחי.

הסבר מדוע קראו הפועלים הדתיים לתנועה החדשה בשם זה ?

הפועל- מכיוון שהם פועלים, הם האמינו בערכי הסוציאליזם ובעבודת האדמה.

המזרחי- כיוון שהיו דתיים ונאמנים לתורה ולמצוות.

הם רצו בשילוב של שניהם.

הצעות העשרה למורה:

יצירה - לבקש מהתלמידים לצייר כרזה המבטאה את הערכים שהתנועה החדשה מבקשת לקדם. דיון – לו הייתם חיים באותה התקופה, האם הייתם מצטרפים ליוזמה להקמת תנועה חדשה?

לסיכום חוליות ראשונה ושנייה:

- מיהו חלוץ.
- מאפייני העולים בעלייה השלישית.
- ארבעת הגושים שהיו קיימים בארץ בתחילת השלטון הבריטי על ארץ ישראל והמאפיינים של כל אחד מגושים אלה.
- המניעים להקמת הפועל המזרחי - מניע מעשי ומניע רעיוני.

חולייה שלישית: אידיאולוגיה ומנהיגים

רקע: תנועת הפועל המזרחי ביקשה לסייע לפועל הדתי שלא מצא לעצמו ארגון מתאים ולסייע לו לממש את השילוב של חיי תורה ומצוות עם עבודת אדמה.

- לא היה לו מטבח כשר
- לא מצא מקום עבודה בו יכול היה להימנע מעבודה בשבת.
- לא מצא מסגרת תרבותית - חינוכית מתאימה (מועדון, עיתונות, ספריה וכד').

שנתיים לאחר הקמת התנועה ניתן היה כבר לראות כיצד התנועה ענתה על הקשיים של הפועל הדתי.

לפניך עלון של תנועת הפועל המזרחי בשנותיו הראשונות. התבונן בעלון וענה על השאלות הבאות:

הצג שתי פעולות שעשתה תנועת הפועל המזרחי המופיעות בעלון.
הקמת הסתדרות פועלים דתיים, יצירת הכשרה חקלאית לפועל הדתי, הקמת מושב עובדים דתי, הקמת קופת חולים לפועל הדתי.
הסבר כיצד פעולות אלה מתמודדות עם האתגרים שהביאו להקמת תנועת הפועל המזרחי.
האתגרים - העדר ארגון שידאג לפועל הדתי. הפועל המזרחי דאג לפועל הדתי במישורים השונים (ויש לפרט כיצד כל פעולה שהוזכרה מתמודדת עם האתגרים).

-העלון בעמוד הבא-

לסיכום:

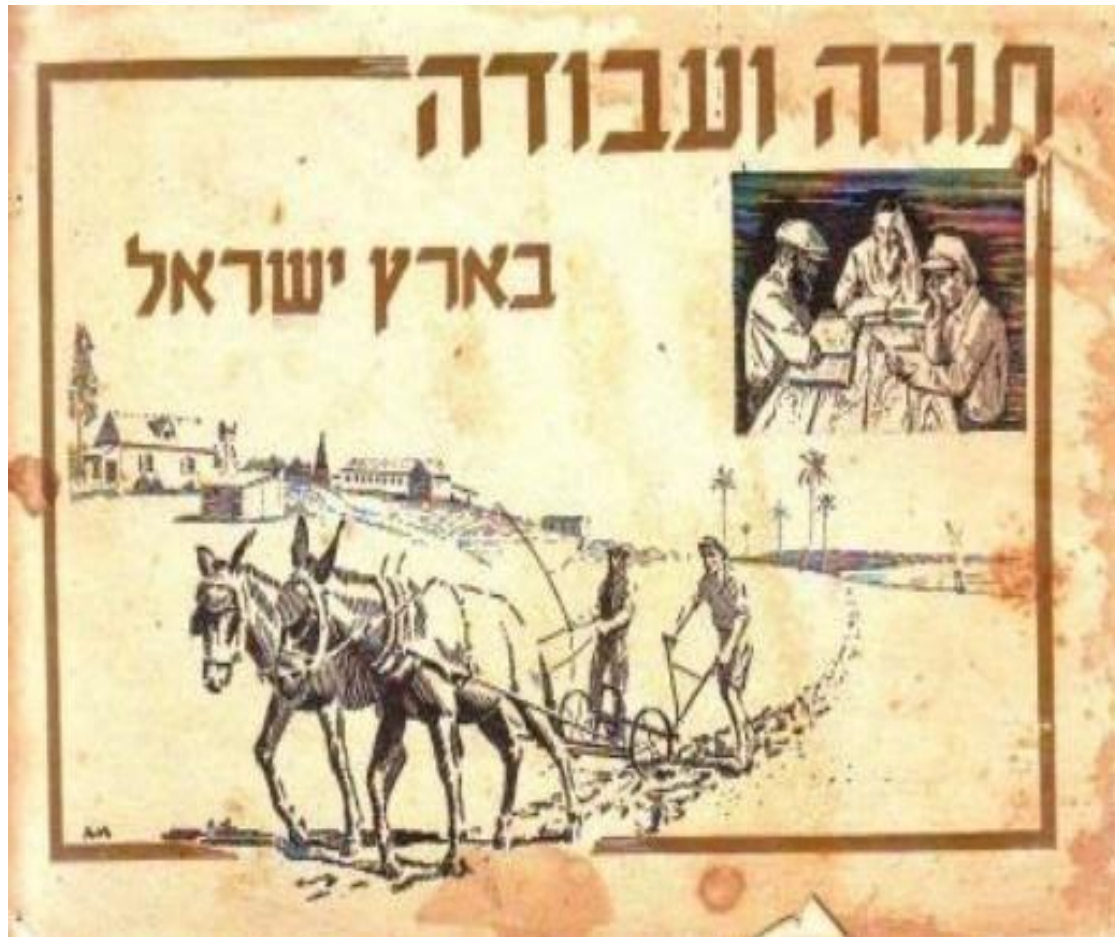
הפעולות שתנועת הפועל המזרחי עשתה לרווחת הפועל הדתי:

סיוע ושיפור תנאי הפועלים הדתיים -

- הקמת מטבחים כשרים
- הקמת מוסדות חינוך ומסגרות תרבות לפועלים הדתיים
- מציאת מקומות עבודה לפועלים הדתיים
- הקמת מוסדות וישובים דתיים המתאימים לרוח התנועה.

עם הקמתה, התנועה גיבשה אידיאולוגיה, עיצבה סמל ומנהיגים בעלי שיעור קומה הצטרפו אליה על מנת לחזק ולתמוך בפועלים הדתיים בארץ ישראל.

לפניך כרזה שפורסמה שנים בודדות לאחר הקמת תנועת הפועל המזרחי.
הסבר במה האמינו חלוצי "הפועל המזרחי". התבסס בתשובתך על שני רכיבים המופיעים בכרזה.

תורה - לימוד תורה ושמירת המצוות. הרכיב: יהודים לומדים תורה יחד סביב השולחן.
ועבודה - עבודת אדמה וישוב הארץ. הרכיב: יהודים חורשים בשדה וברקע התיישבות יהודית.

מהכרזה עולה כי הרעיון המרכזי של חלוצי הפועל המזרחי הוא:
שילוב של חיי תורה יחד עם עבודת אדמה, עבודה עברית.

מנהיגי התנועה:

1. האדמו"ר החלוץ - הרב ישעיהו שפירא

הכר את הדמות: השלם את תעודת הזהות של האדמו"ר החלוץ בעזרת דף המידע המצורף.

תעודת זהות - האדמו"ר החלוץ – דף מידע

תעודת זהות למילוי

תשובות לתעודת הזהות:

ישעיהו שפירא

האדמו"ר החלוץ

1914- תרע"ד

כפר פינס

אידאולוגיה: שמירת תורה וקיום מצוות, גאולת אדמה בא"י, שלילת הקניין העצמי, חיזוק עולם התורה בא"י כנגד החילוניות המתגברת, הקמת יישובים חקלאיים דתיים בא"י, שמחה בעבודת ה'.

פעולות: הוביל את הקמת הפועל המזרחי ועמד בראשה מספר שנים. ארגן קבוצת פועלים לעבודה בסלילת כבישים ובניקוי ברכות שלמה, עסק בחקלאות בכפר פינס, שימר את ההווי החסידי אצל הפועלים הדתיים בא"י.

תכונות מרכזיות: דוגמה אישית, מנהיגות, רעות.

ערך שהיית רוצה לאמץ לחייד: -----

2. שח"ל - שמואל חיים לנדוי

צפה במצגת האינטרקטיבית וענה על השאלות המלוות במצגת / בדף המלווה: בשבילי שחל

לסיכום האידיאולוגיה של הפועל המזרחי עפ"י שח"ל והאדמו"ר החלוץ –

- על כל יהודי לעלות לארץ ישראל. היהודים צריכים לחיות ולהתקיים כעם על אדמת הארץ ולא בגולה (=חו"ל).
- הגולה פוגעת ביכולתו של העם לחיות כעם בריא.
- רק בארץ ישראל יש לעם ישראל קיום עצמי. בגולה היהודים טפילים/נתמכים בעמים בתוכם הם יושבים.
- בא"י על היהודים לשלב בין תורה לבין עבודה, כלומר: "...יש גם לעסוק בעבודת האדמה וגם ללמוד תורה וכך לחיות חיים שבהם העבודה מגשימה את התורה ויוצרת חיים על פיה"³.
- עבודת האדמה בדרך התורה היא היוצרת את תחיית העם בארצו.
- על כל היהודים לעלות לא"י ולפתוח "במרד קדוש". לצאת למרד כנגד אלו שנשארו בגולה ועוסקים שם רק בתורה, וכן לצאת כנגד היהודים שרק עובדים ולא לומדים תורה. מרד זה נקרא קדוש שכן התורה והעבודה הם שני ערכים חשובים וקדושים שהולכים יחדיו.

לסיכום - למדנו על:

- הפעולות של תנועת הפועל המזרחי לרווחת הפועל הדתי.
- האידיאולוגיה של הפועל המזרחי עפ"י שח"ל והאדמו"ר החלוץ.
- תולדות חייהם של שח"ל והאדמו"ר החלוץ והערכים הנובעים מדמותם.

³ מתוך השיבה לציון, עמוד 172

חוליה רביעית :

מהלכה למעשה - יישום עקרונות הפועל המזרחי לאורך השנים

רקע:

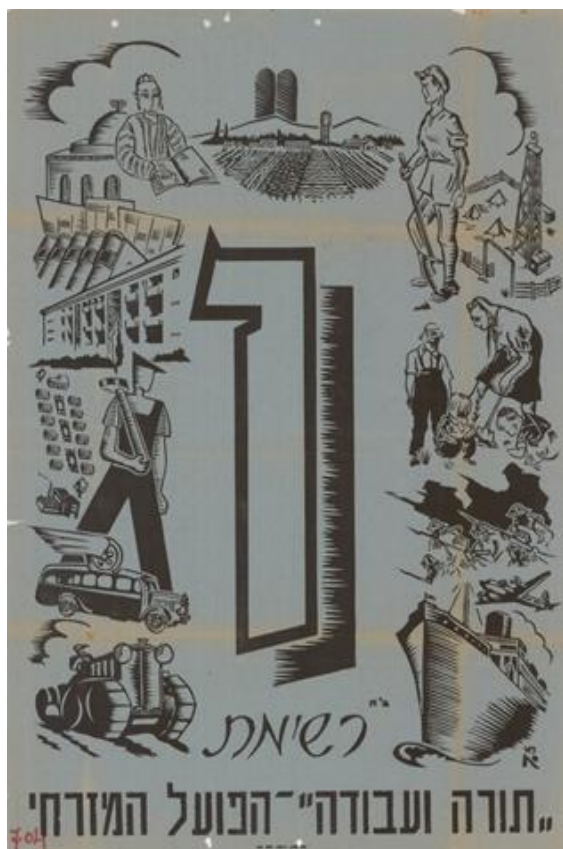
כפי שלמדנו, בראשית המנדט הבריטי הגיעו לארץ אנשי העלייה השלישית - עליית החלוצים. הם הצטרפו ליישוב היהודי בארץ שהיה מורכב מארבעה גושים.

בין העולים הייתה קבוצה של פועלים דתיים שהצטרפו לגוש הדתי. לפועלים אלה היו קשיים שהביאו אותם להקמת תנועה חדשה: הפועל המזרחי.

תנועה זו פעלה למען רווחת הפועל הדתי. היו לה מנהיגים בעלי שיעור קומה והיא הציבה אידיאולוגיה חדשה: 'תורה ועבודה' ו'המרד הקדוש'.

בשיעור זה נעבור **מהלכה למעשה** - ננסה להבין מה עשתה תנועת הפועל המזרחי בארץ ישראל במהלך השנים בתחומים שונים.

לפניך כרזה של תנועת הפועל המזרחי שפורסמה 20 שנה לאחר הקמת התנועה. הכרזה מבטאת את התחומים השונים בהם פעלה תנועת הפועל המזרחי במהלך שנים אלו.

התבונן בכרזה שלפניך וענה על השאלות הבאות:

1. ציין שני תחומים שתנועת הפועל המזרחי שאפה לממש. בסס את תשובתך על שני רכיבים מהכרזה (רכיב לכל תחום).
חינוך, ביטחון, רפואה, כלכלה, התיישבות, עליה, יהדות. יש לבסס כל אחד מהם על סמך רכיבים בכרזה.
2. על פי מה שלמדת, הצג את רעיון "תורה ועבודה" של "הפועל המזרחי".
שילוב של חיי תורה יחד עם עבודת אדמה, כשהתורה מקדשת את חיי העבודה.
3. הסבר כיצד רעיון "תורה ועבודה" בא לידי ביטוי בכרזה (מלבד הכיתוב "תורה ועבודה"). בסס תשובתך בעזרת שני רכיבים מהכרזה.
רכיב 1: בראש הכרזה מופיעה תמונה של שדות חקלאיים ומעליהם לוחות הברית.
רכיב 2: בכרזה משולבים תמונות הקשורות בחיי תורה כמו רב/ בית-כנסת/ ספרי קודש ותמונות המבטאות עבודת אדמה ושמירה על הקרקע.
מתוך התחומים השונים שראינו בכרזה - התיישבות וחקלאות, חינוך ולימוד תורה, כלכלה, עליה, ביטחון, נתמקד בשני תחומים שעד היום מבטאים את האידאולוגיה והזהות הייחודית של אנשי הפועל המזרחי: התיישבות וחינוך.

א. התיישבות:

- לפניך אלבום תמונות המשקף את השלבים בהקמת היישובים הדתיים בהתאם לאידאולוגיית "תורה ועבודה".
- נתחיל משלב ההתארגנות של הצעירים הדתיים באירופה ועד להקמת התיישבות הקבע החקלאית בא"י.
- עיין בתמונות האלבום.

<https://app.emaze.com/@AOQLLOWIWR/family-photos>

ציין והצג את ארבעת השלבים בהקמת מפעל ההתיישבות של תנועת הפועל המזרחי. הסבר כיצד השלבים שציינת באים לידי ביטוי בתמונות. בתשובתך התבסס על תמונות שונות מתוך האלבום.

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

השלב (הציין)	דוגמא	תמונות משקפות	תיאור השלב (ההצג)
הכשרה בחו"ל	ההכשרה בסלבקוב, סורדניוב, בנדין, רודגס.	עזיבת בית ההורים. הבית המשותף בסלבקוב. הלול.	תהליך הכנתו של האדם להתיישבות בארץ ישראל על בסיס האידאולוגיה הציונית- סוציאליסטית
התארגנות הקבוצה בארץ	דוגמא : רודגס	תמונת מחזור של חברי רודגס. האוהלים בקבוצת רודגס.	התארגנות הקבוצה במחנה ארעי בארץ
עליה לקרקע להתיישבות	דוגמא : משואות יצחק. שדה יעקב	תפילת שחרית במשואות יצחק. עבודת חקלאית בשדה יעקב	הקמת ישוב
הקמת התיישבות גושית	דוגמא : עמק בית שאן. גוש עציון.	מפת ההתיישבות הדתית בארץ ישראל.	הקמת מספר ישובים דתיים באזור אחד.

האלבום מסתיים במפת התיישבות הדתית של הפועל המזרחי. התבונן במפה וענה על השאלות.

תורה ועבודה

הפועל המזרחי

הוא הכח היוצר והבונה ביהדות הדתית.

נקודה יישובית הקלאית דתית אחת. סופה להשפיע
בכיוון הדתי הרבה יותר ממאה דרשות והרצאות.
(מדברי הרב הראשי לא"י, הנרי"א הלוי הרצוג שליט"א)

מפת ההתישבות של הפועל המזרחי

התומך ברשימתו - מסייע להרחבת התישבותו

1

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

1. ציין שלושה ישובים בארץ שהם חלק מהתיישבות דתית צפופה.

שדה אליהו/ טירת צבי, שדה יעקב/ כפר חסידים, כפר הראה/ כפר פינס.

2. הסבר מהם היתרונות לדעתך בהקמת התיישבות דתית גושית.

א. מוסדות משותפים למספר יישובים - חינוך, חקלאות.

ב. מבחינה ביטחונית- קל יותר להגן על מספר יישובים קרובים.

3. הסבר את המסר העולה מדבריו של הרב הראשי לא"י, הרב הרצוג, המופיע בראש הכרזה.

להתיישבות דתית בא"י יש כוח השפעה גדול מאוד על אופיו של היישוב היהודי בארץ.

אנשי הפועל המזרחי הקימו התיישבות דתית-חקלאית-שיתופית.

לפניך סרטון המתאר את החיים בהתיישבות דתית-חקלאית-שיתופית.

צפה בסרטון :

— Watch בלדה לקיבוץ: הכירו את הקיבוצים הדתיים, בהם משלבים בין שיתופיות ומסורת —

Vibby.com

ענה על השאלות הבאות:

1. מהי התחושה שעלתה בך כאשר צפית בסרט?

2. הסרט פותח בתפילת שחרית של ילדי הקיבוץ. שים לב למקצב ולגיל המצולמים.

הצג את האווירה העולה מפתחה זו.

מקצב מהיר, קצבי, מרש. אווירה של עשיה, התקדמות, פעילות.

גיל המצולמים – צעירים. ילדים. נוער – משהו עדכני, מתקדם, רלוונטי. בן זמננו.

3. היוצר אומר בסרט: "בטח לא הייתם מהמרים כי התמונות צולמו כמה דקות מהשופל בבור

התחמיץ שליד הרפת". הסבר מדוע לדעתך היוצר חושב שחקלאות ותפילה לא הולכים יחד.

אנשי העלייה השנייה והשלישית שהרחיבו את ההתיישבות החקלאית בארץ לא היו

דתיים.

יש קושי גדול גם לחיות חיי תורה וגם לעבוד את עבודת האדמה – אי בהירות היכן נמצא

הדגש והמרכז של החיים.

4. "לחבר בין בית הכנסת לחדר האוכל המשותף" – הסבר מהם שני הערכים העולים ממשפט

זה.

תורה + עבודה/סוציאליזם

5. ציין שתי התמודדויות של אנשי הקיבוץ הדתי שיהודי שומר מצוות בעיר לא נתקל בהן.

שאלות של חקלאות בשבת ובחג – חליבה בשבת,

גידול תבואה כשרה לפסח.

6. הסבר כיצד אורח החיים השיתופי נובע מהדת, על פי דברי איש הקיבוץ הדתי.

שיתופיות מאפשרת לממש את ערך הצדקה בין חברי הקיבוץ בדרגה הגבוהה ביותר של

הצדקה- עושה שותפות עימו.

כל אחד עובד על פי יכולתו וכוחו ומקבל לפי צרכיו וכך לא מרגיש נתמך.

7. בסרט יש מעברים חדים בין מקומות שונים. ציין את המקומות שביניהם מתרחשים המעברים.
הצג את התחושה שמעברים אלה מבקשים ליצור.

המקומות: ביהכנ"ס-רפת. ביהכנ"ס-שדה/טרקטור. רפת-רב בביהכנ"ס.

תחושה של חיבור בין המקומות השונים.

8. בסרט מופיעים אנשים בגילאים שונים – ציין מהם. הסבר איזו תחושה הדבר מבקש ליצור אצל הצופה.

צעירים ומבוגרים.

תחושה של עכשוויות. הקיבוץ הדתי אינו דבר שפג תוקפו אלא דבר עכשווי ומשמעותי.

9. שים לב לפס הקול. איזו אווירה הוא משרה? מה המטרה בכך?

פס קול קצבי.

אווירת עשייה ופעלתנות.

המטרה: להראות את הקיבוץ כמקום פעיל ותוסס.

לסיכום

התיישבות דתית חקלאית שיתופית משמעותה: התיישבות המבוססת על התורה וההלכה ומממשת אותם בכל תחומי החיים.

התיישבות המבוססת על עבודת אדמה תוך חיי שיתוף ושוויון של כלל החברים.

חלק ממקומות ההתיישבות הדתית-חקלאית- שיתופית הם קיבוצים וחלקם מושבים.

ההבדל ביניהם היא ברמת השיתופיות. דוגמא הקיבוץ הדתי טירת צבי והמושב הדתי שדה יעקב.

ב. חינוך

כחלק מהחינוך לאידיאולוגיית 'תורה ועבודה', הקימה תנועת הפועל המזרחי בל"ג בעומר תרפ"ט (1929) את תנועת בני עקיבא. תנועת נוער שתפקידה לחנך להגשמת רעיונות 'הפועל המזרחי' בתחומים שונים בארץ ישראל.

לפניכם המנון תנועת בני עקיבא וסמל התנועה. התבוננו בשניהם וענו על השאלות הבאות:

מילים: משה צבי נריה (מנקין)

לחן: לא ידוע

כתיבה: 1931/1932

יָד אַחִים לָכֶם שְׁלוּחָה, הַנֶּעַר הַחֲבִיב

עַל דָּגְלָנוּ בְּלָכֶם, חָנוּ מִסָּבִיב

נִזְהִיר לָכֶם כּוֹכֵב תּוֹרָה

דֶּרֶכְכֶם סוּגָה בְּעִבּוּדָה

בְּלֵב אֲמִיץ וּבְעִזָּזת ה', עֲלָה נַעֲלָה!

קְדִימָה בְּנִי-עַקִּיבָא, הִידָד בְּמַעֲלָה!

מוֹלֶדֶת זֶה, אֶרֶץ אֲבוֹת, אֶרְצָנוּ הַקְדוּשָׁה

מִיַּד אֲבִיר-יַעֲקֹב לָנוּ מוֹרָשָׁה

רִאשֵׁינוּ בְּעַמְּקֵי תּוֹרָתָהּ

כְּפִינוּ בְּרִגְבֵי אֲדָמָתָהּ

בְּלֵב אֲמִיץ וּבְעִזָּזת ה', עֲלָה נַעֲלָה!

קְדִימָה בְּנִי-עַקִּיבָא, הִידָד בְּמַעֲלָה!

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

1. **הסבר** כיצד רעיון תורה ועבודה של תנועת הפועל המזרחי בא לידי ביטוי בסמל בני עקיבא. בתשובתך התבסס על שני רכיבים מן הסמל.

במרכז הסמל לוחות הברית המסמלות את מרכזיותה של התורה בחיי היהודי.

בשני צידי הסמל מופיעים מגל, קלשון, עלי זית ושעורים המבטאים את עבודת האדמה הנובעת מתוך התורה ומתנהלת על פי ערכי התורה.

במרכז הסמל האותיות ת"ע- ר"ת- תורה ועבודה.

2. המנון בני עקיבא משקף במילותיו את רעיונות הפועל המזרחי.

ציין שני רעיונות של הפועל המזרחי. **הסבר** כיצד כל אחד מהם בא לידי ביטוי בהמנון. בתשובתך התבסס על שני משפטים מתוך ההמנון.

תורה ועבודה- יזהיר לכם כוכב תורה, דרככם סוגה בעבודה.

ראשנו בעמקי תורה, כפינו ברגבי אדמתה.

המרד הקדוש- עלה נעלה.

שלילת הגלות - מולדת זו, ארץ אבות ארצנו הקדושה.

3. **ציין והצג** ערך אחד של תנועת בני עקיבא שבא לידי ביטוי בהמנון התנועה. **הסבר** כיצד לדעתך אתה יכול לממש ערך זה בחייך כיום.

רעות, אחריות, מסירות לכלל, לימוד תורה, חיים של תורה, שילוב תורה ועבודה, עבודת אדמה, עבודה יצרנית, חלוציות.

לסיכום - למדנו על:

- פעולות הפועל המזרחי בתחומי ההתיישבות והחינוך.
- שלבי הקמת ההתיישבות הדתית החקלאית השיתופית.
- חשיבותה של ההתיישבות הגושית- הדתית.
- מאפייני ההתיישבות השיתופית-דתית.
- הרעיונות המרכזיים של הפועל המזרחי כפי שבאים לידי ביטוי בהקמת תנועת בני עקיבא.

מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

טבלת סיכום:

הציונות הדתית עד הקמת המדינה הייתה מורכבת משתי תנועות: המזרחי והפועל המזרחי. במערך זה למדנו על **תנועת הפועל המזרחי**. לפניכם טבלת השוואה בין שתי התנועות.

	המזרחי- 1902	הפועל המזרחי - 1922
מייסדים ומנהיגים	הרב ריינס.	האדמו"ר החלוץ, שח"ל
אידאולוגיה	"א"י לעם ישראל על פי תורת ישראל" תורה דתית לאומית הפועלת לצביון דתי של ההתיישבות הציונית בארץ	"תורה ועבודה" "המרד הקדוש"
מאפיינים	דתיים, מבוגרים, בעלי משפחות, המעמד הבינוני, בעלי מקצועות בורגנים וקפיטליסטים.	דתיים, צעירים, רווקים, בעלי מקצועות יצרניים, סוציאליסטים.
פעולות עיקריות	דאגה לייצוג הולם לדתיים במוסדות הציוניים. דאגה לצרכים הדתיים בערים ובמושבות: חינוך, כשרות, מינוי רבנים.	הקמת התיישבות חקלאית ברוח התורה- מושבי עובדים דתיים וקיבוצים דתיים. דאגה לצרכי הפועל הדתי: מטבחים כשרים, מקומות לינה, קופ"ח, חינוך ותרבות. התנועה הקימה את הסתדרות הפועלים הדתית.

חומרי העשרה למורה:

[חומרי העשרה](#)